

O nejlepším státě

[Poprvé v jazyce českém vychází . . . (Poznámky překladatele Martina Jaška)]

In: Bernard Bolzano (author); Martin Jašek (other): O nejlepším státě. (Czech). Plzeň: M. Jašek, 1934. pp. VII–XLI.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400055>

Terms of use:

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.



This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

PO PRVÉ V JAZYCE ČESKÉM

vychází tu tento »odkaz«, toto dílko muže, jehož »pomníkem nejkrásnějším« jest, že »svobodné pohybování ducha v naší vlasti« (v době Havlíčkově a jeho vrstevníků) bylo »namnoze plod semene«, které »on rozsíval«:

GENIÁLNÍHO MATEMATIKA, FILOSOF A BUDITELE NÁRODA ČESKÉHO BERNARDA BOLZANA.

Vychází po prvé v překladě, jenž pracován byl na základě originálu.

Neboť to, co ve zprávách o tomto rukopise, v ukázkách překladu a pod. vniklo zatím do literatury, nemělo za základ rukopis původní, nýbrž jen přepis jeho, místy tak zavadný, že neautentičnost jeho již tehdy mohla býti patrná... Vždyť ani jméno Bolzanovo není v něm uvedeno bez vady.¹⁾

Jaký div, že se vloudily omyly do těchto zpráv, nepřesnosti v podání myšlenek Bolzanových, nesprávnosti — dílem i takové, že obsahují pravý opak toho, čemu učil tento »klasik přesného vedení důkazů«, co hlásá a dovozuje v tomto svém díle.

A tak »káže-li pieta«, abychom poznali dílo, abychom poznali názory muže, jenž byl učitelem našich generací minulých, jenž budil myšlení u nás, muže, jehož život »vnitřní i zevní« (jak praví jedna z řečených zpráv²⁾ připomíná

¹⁾ II. část knihy (odd. II.; pozn. VII., 15)!

²⁾ Horáčkova! Tamtéž, VII., 24.

nám toho, jenž — čtyři sta let před ním — hlásal to známé: »Hledej pravdy, slyš pravdu . . . braň pravdy až do smrti!«, káže tím důrazněji, abychom dílo znali bez vadně, abychom odmítli vše, co myšlenky ty znešvařuje a ubírá jim hodnoty.

Vždyť to jest, oč prosí spisovatel, co vyznívá — k nám aspoň — z jeho předmluvy:

»Nežádám od Tebe, abys bez myšlenky, nezkoumaje věci, přisvědčoval mým názorům, tím méně pak, abys je s kvapem a překotně, dokonce pak cestami nesprávnými, zamýšlel provésti. Žádám Tě však přísně, abys je zkoumal nezaujatě, bez předsudků, abys nepopíral z prostých důvodů vášní, co v hloubi srdce pravdou se Ti objeví«³⁾).

Vždyť to i bylo, k čemu vždy vedl spisovatel čtenáře:

»Kdo čteš, jak se čisti má, bez předsudků, s jedinou touhou poučiti se, kdo při odchýlném mínění a názoru, na který narazíš, si kladeš otázku: proč to? jaké jsou důvody té odchylky? zda není v ní přec jen něco dobrého, čeho se třeba držeti?, ten neodloží knihu bez užitku, byť zdála se i sebe méně významnou«⁴⁾).

A tak odkládající zatím vše, co bychom mohli a snad i měli pověděti na tomto místě — o životě spisovatelově, o jeho působení u nás, o významu na poli vědeckém — tažme se:

Jaký jest obsah díla? K čemu směřuje?

V čem tkví zejména ony »příkré rozporý« mezi státem Bolzanovým a »našimi řády nynějšími«, o jakých mluví dotčené zprávy, kde »zeje ta propast« mezi »společností Bolzanovou« a »společností naší nynější«?

3) Předmluva spisovatelova, str. 8.

4) Wissenschaftslehre IV., str. 610.

Neboť že rozpory ty jsou, že propast ta z e je, a to i po všech změnách, jaké se udály v této naší společnosti za století, jež uplynulo od sepsání díla, toť nemožno a netřeba snad ani tajiti.

*Šlo by jen o to, vystiženy-li správně tyto odchylky, vystiženy-li správně i důvody, jež k »rozporům«
těm vedly.*

To buď předmětem poznámek (připojených k překladu), k tomu odnášejž se také dalších několik slov (naší) předmluvy⁵⁾.

*

1. Že dílo není buřičské, že není »manifestem psaným v době manifestů«, jak tvrdí druhá z oněch zpráv⁶⁾, to netřeba snad po tom, co jsme z něho výše uvedli, zvláště zdůrazňovati.

To plyne z citovaných slov, to plyne z předmluvy a z každé kapitoly díla.

*To plyne zvláště z oněch slov, v nichž obrací se spisovatel díla
k malým národům,*

k menším »společnostem občanským«, pokud by chtěly — »bez ohledu k situaci zahraniční« — s kvapem prováděti opravy, jež dílo navrhuje.

To plyne zvláště také z oněch míst, v nichž obrací se spisovatel k těm, kdo píší — lépe řečeno: kdo budou někdy psáti takovéto manifesty . . .

Neboť v tom jest prvý z omylů, prvá ze základních ne-

⁵⁾ *Třeba rozeznávati předmluvu spisovatelovu (níže str. 5-8) a tuto »naši« předmluvu. Poznámky k této, a to především k této (úvodní) její části: v II. části knihy, odd. II., odst. 2.*

⁶⁾ *Schindlerova! Tamtéž, odd. I.*

*správnosti oněch zpráv, a zvláště druhé z nich: že
mylně odhdují dobu,*

ve které bylo dílo Bolzanovo sepsáno, a že se potom (na základě toho) odvažují tvrditi, že — pokud se týká motivů a původnosti díla — není všechno tak, jak líčí spisovatel v předmluvě, ba že to, co nazývá svým »odkazem«, »tím nejcennějším ze všeho, co dovedl a mohl lidstvu podati« (při všech — dnes tak uznávaných! — výkonech svých vědeckých⁷⁾), není ani jeho dílem vlastním, nýbrž že to všechno prostě »převzal«

z jakéhosi francouzského pramene, opraviv jen něco málo v jeho myšlenkách a doplniv je v podružnějších věcech jednak ovšem také něčím ze svého, jednak však zase hlavně tím, co »převzal« z jiných pramenů.

Tak tvrdí aspoň druhá z oněch zpráv, »zjišťujíc i prameny, ze kterých prý spisovatel »Nejlepšího státu« »převzal« nejen základní »své« myšlenky, ale i mnohé podrobnosti.

Jsou to (podle této zprávy) Cabet-ovo »Kredo komunisty«⁸⁾, z něhož prý čerpal spisovatel »Nejlepšího státu« základní své myšlenky, a románové dílo téhož autora »Pouť do Ikarie« (»Voyage en Icarie«), jehož druhé vydání⁹⁾

bylo — podle této zprávy Schindlerovy — hlavní pramen Bolzanův, na kterém prý jest »závislý« — »i v zcela malicherných podrobnostech«.

⁷⁾ Životopis Bolzanův - v II. č. knihy (I., odst. 2).

⁸⁾ Etienne Cabet, *Crédo communiste*, Paříž 1841.

⁹⁾ Paříž 1842.

*Že není
ani slova pravdy
v tomto nařčení, že jest to pouhá, velmi leda byle zbudovaná
domněnka, jest zřejmo ze třetí a čtvrté naší přílohy¹⁰).
Z nich vysvítá, že dílo Bolzanovo bylo
dopsáno a odesláno do Prahy
již
jedenáct let předtím,
nežli vyšla kniha Steinova »Socialismus a komunismus
dnešní Francie«¹¹), ze které prý teprv zvěděl Bolzano
o existenci spisů Cabetových, a
o deset let dříve,
než vyšlo Cabetovo »Kredo komunisty«.*

Tím ovšem padá toto nerozvážené, urážlivé tvrzení¹²).

*Že ani později spisovatel »Nejlepšího státu« z těchto
prací Cabetových nečerpá, že totiž ani při pozdějších re-
vizích a korekturách díla ničeho z nich k jeho doplnění
neužil, že dílo krátce zůstalo již tak, jak bylo kdysi
napísáno (kromě nepodstatných oprav v předmluvě
a poznámek, které si později činil na okrajích listů), nasvědčují
doklady, jež uvádíme v poznámkách.*

*Třeba ještě jenom dodat, že také to, co vyslovuje Kowal-
ewski o poměru »Nejlepšího státu« k dílu Stephani-ho,
»Politické zpráchnivění Evropy« (Europas bevorstehende Ver-
wesung« atd.¹³) a co opírá o jistý »výrok« Bolzanův, jaký*

¹⁰) Faksimilia několika míst z dopisů Bolzanových. Přepis a překlad v II. části knihy (II., odst. 3).

¹¹) Lorenz Stein, *Sozialismus und Communismus des heutigen Frankreichs. Ein Beitrag zur Zeitgeschichte*, Lipsko 1842.

¹²) *Dodatečné poznámky!*

¹³) *Anonymně v Aarau (ve Švýcařích) 1842.*

zaznamenal Jos. Hoffmann ve svých vzpomínkách¹⁴), jest zase jenom mylná domněnka, kterou rovněž vyvracejí naše poznámky¹⁵).

2. Tolik o tomto prvním omylu, o první ze základních nesprávností dosavadních zpráv o díle Bolzanově; tolik o prvním předsudku, který zvláště druhá z řečených zpráv šířila.

Že se tím poškodilo dílo Bolzanovo, že se mu »ubírá tím hodonoty«, o tom netřeba se šířiti.

Vždyť může-li se tvrditi — s takovou bezpečností, jak to činí právě zpráva Schindlerova!¹⁶) — že dílo není nežli kopie, než

parafráze cizích myšlenek,

ba vlastně skoro nic než

plagiát¹⁷),

tu ovšem klesá cena jeho v očích čtenáře, byť myšlenky, jež hlásá, které »plaguje«, byly sebe cennější.

Tím hůře ovšem, může-li se tvrditi, že to, co dílo takto »zdrůhě ruky« přináší, jsou věci bezcenné, jsou buďto staré, známé,

notorické utopie

anebo myšlenky tak absurdní, tak pošetilé, nerozvážené, naivní, že nelze o nich vážněji mluvit.

Obojí tvrdí — nyní zvláště zase první z obou jmenovaných zpráv, dokazujíc to metodou,

již třeba odmítnouti stejně důrazně. »Dokazuj« to totiž tak, že připisuje Bolzanovi myšlenky, po kterých není

14) »Bruchstücke zu einer künft. Lebenbeschreibung« atd.; srv. násl. pozn.

15) V II. části knihy (II., odst. 3).

16) Srv. výše IX.—XI. a poznámky k nim!

17) Tamtéž!

ani stopy v tomto díle Bolzanově, jichž čtenář nenajde ani v žádném jiném jeho díle, kdežto výroky, jež v díle vskutku jsou, jež čtenář také najde v našem překladě, nevědouc snad ani o tom pozměňuje, oklešťuje, komolí, že vychází z nich pravý opak toho, čemu učil Bolzano, anebo absurdnosti, naivnosti — nesmysly, jakých snad není schopen člověk dospělý a s nimiž potom zpráva ovšem snadno »účtuje«; že vznikají tak

»propasti« a »rozporů«,

kde »propasti« a »rozporů« těch není, kdežto naopak zas to, co v díle opravdu je nového a odlišného od nynějších »zřízení«, kde dílo předstihlo svou dobu, kde totiž řeší problémy, které teprv dnes jsou aktuální, této zprávě uniká.

To doložití určitými příklady bude nyní naší úlohou — tím důtklivější, čím určitěji zní toto tvrzení a čím ochotněji uznáváme zásluhy, jakých si jinak získal spisovatel této zprávy o obnovení Bolzanovy památky i o toto dílo Bolzanovo¹⁸⁾.

3. Že předem není v díle Bolzanově ani stopy oněch pošetilých myšlenek, o kterých mluví zpráva Horáčkova v I. odst. a v c i, v němž líčí, kam až došli mnozí z jeho »sociálních utopí«, kde totiž mluví o těch říších nezkalené

¹⁸⁾ Zpráva, o kterou jde a o niž půjde také v dalších odstavcích, jest známé pojednání Horáčkovo (výše již také zmíněné): C. Horáček, Bolzanův »Nejlepší stát«. Příspěvek v literatuře sociálních utopii (Sborník věd právních a státních, roč. VII., Praha 1906/1907, str. 396 a nm.). Jest to první obšírnější pojednání o tomto díle Bolzanově, zároveň však pojednání, jež o něm vytvořilo představu, které se třeba vzepřít. Že právem, dokazují další úvahy. V nich jde o pokus o b r a n y, nikoliv o ú t o k — tím méně pak osobní, k jakému překladatel nemá důvodu. Spíš naopak! — To třeba zdůrazniti, to zdůrazňují také dodatečné poznámky.

¹⁹⁾ Str. 396—400.

blaženosti, jež vzniknou tam, kde budou zavedena jejich nová společenská zřízení, o zemích, nad nimiž se klene věčně modrá obloha, kde vlk se mění v beránka, kde budou všichni lidé šlechtní a moudří a tudíž dokonale šťastní, kde zmizí »zájem soukromý« a nahradí jej »obětavost«, »solidárnost zájmů«, »altruismus«, atd. — že o ničem z toho není v díle Bolzanově ani potuchy, o tom netřeba se po tom, co jsme výše uvedli a čeho se čtenář z toho domyslí o povaze Bolzanova myšlení, zas ani šířiti.

To ví i zpráva Horáčkova — aspoň ve svém třetím odstavci, v němž nastiňuje obsah díla a kde neuvádí

ani jediného dokladu,

z něhož by něco podobného plynulo²⁰⁾. Spíš skoro naopak!

Ten klid, ta rozvážnost a opatrnost závěřů (spojená ovšem s krajní důsledností!), které si tolik vážil

Palacký,

že nechtěl dáti do tisku části svých »Dějín«, líčící dobu husitskou, dokud by o ní nevyslechl Bolzanova mínění²¹⁾, ta střízlivost a věcnost Bolzanova, která mu naklonila Havlíčka a získávala tolik ctitelů a přátel v řadách »našich generací minulých«, to známé odmítavé stanovisko Bolzanovo proti takovýmto blouzněním²²⁾, proniká jak touto (třetí) částí zprávy Horáčkovy, tak také druhým jejím odstavcem, v němž líčí spisovatel zprávy — velmi sympaticky! — život Bolzanův a jeho činnost sociálně buditelskou.

Teprve ku podivu tam, kde přistupuje k ocenění díla,

²⁰⁾ Dodatečné poznámky (XIV., 12)!

²¹⁾ Tamtéž (XIV., 15)!

²²⁾ Tamtéž (XIV., 21)!

kde zaujímá »stanovisko kritické« (jak ohlašuje s počátku), kde totiž řeší otázky: kdy asi vzniklo dílo Bolzanovo? bylo-li »zcela původní a samostatné« či zdali »čerpal« spisovatel Nejlepšího státu o d j i n u d a z k t e r ý c h p r a m e n ů? — o tom, jak »řeší« tyto otázky, budiž pověděno zase několik slov v dodatečných poznámkách²³⁾ — teprve v tomto (čtvrtém) odstavci nachází spisovatel zprávy řadu velmi povážlivých »m o m e n t ů«, velmi povážlivých totiž z á v a d v díle Bolzanově, až nakonec se čtenář dozvídá, že

»jsou zde« (t. j. v tomto díle Bolzanově) nejen některé, nýbrž dokonce všechny »ty různé nedostatky«, »rozpory« a »poklesky«, jaké jsou »vlastní právě utopím²⁴⁾«;

rozuměj — a jak tomu jinak rozuměti po »slibném« úvodu, v němž spisovatel zprávy vyložil, co třeba rozuměti slovem »utopie«? — »všechny«, »ty různé nedostatky«, »rozpory« a »poklesky«, o jakých jsme výše slyšeli; »všechny«, i s tou »hlavní« »nerozřešitelnou« záhadou (»všem socialistickým utopím společnou«), o které mluví spisovatel [zprávy] o několik řádků výše:

jak nahraditi »z á j e m s o u k r o m ý? zda tu stačí »u k a ž d é h o«(!) »jen«(!) vědomí povinnosti, »s o l i d á r n o s t z á j m ů«, atd.²⁵⁾,

i s t í m o p t i m i s m e m, i s t o u [přemrštěnou] nadějí, (»všem utopistům společnou«), kterou zase potom je št ě z v l á š t ě Bolzanovi vytýká, že

²³⁾ v II. jejích části, odst. 5.

²⁴⁾ Šic! — L. c. str. 424: »Jsouť zde obsaženy všechny ty různé nedostatky a poklesky, rozpory a nedůslednosti po stránce psychologické, technické i ekonomické, které právě utopím jsou vlastními«.

²⁵⁾ Tamtéž str. 424, 23. řádek zdola.

»... zařízení Nejlepšího státu, jakmile se lidé o jich prospěšnosti přesvědčí, se sam o č i n n ě rozšíří ve všech zemích ... světa«²⁶).

A tak ani této výtce extrémního utopismu dílo Bolzanovo neušlo.

— — — — —

Kde našel [spisovatel zprávy] všechny tyto »poklesky«, toho neuvádí nikde určitěji. Ty prý »z j e v n ě v y n i k n o u«, když »přihlédneme blíže k zařízení Nejlepšího státu«, když si položíme otázky, jaké si klade spisovatel zprávy v těchto závěrečných úvahách ...

Nuže, »přihlédněme« k »zařízením Nejlepšího státu« a srovnajme je s tím, co tu o nich referuje Horáček²⁷).

Zatím šlo o d o j e m c e l k o v ý — o to, že na otázky, jaké si klade výše Bolzano a které znova opakuje ve své předmluvě: zda totiž j e s t č i n e n í v d ě l e něco nového a něco d ě b r ě h o, »čeho se třeba držeti«, dostává tu — z d r c u j í c í odpověď.

Spisovatel zprávy nenachází v díle Bolzanově a n i n í t k y p o c t i v é, jediné myšlenky, na kterou by poukázal se souhlasem, s p o c h v a l o u, a pokud se týká n a d ě j e, kterou vyslovuje spisovatel díla v předmluvě, když praví, že mu

»... postačí, přizná-li se mu někdy, že podal v díle p ř í - s p ě v e k [k řešení otázky, jakých o p r a v třeba státu, aby jeho zařízení bylo ve všem, pokud možná, ú č e l n ě],

i tuto naději, v níž snad není tolik a tak nápadného optimismu, zpráva Horáčkova p ř e d e m o d m í t á: utopii n e m o ž n o prý pokládati za v á ž n ý krok k takovému řešení²⁸).

²⁶) Tamtéž (8. ř. zdola).

²⁷) Stane se tak níže - v 5. odstavci.

²⁸) Horáček, str. 400 (8. ř. shora). Srv. i dodateč. poznámky.

Tím se liší tato zpráva podstatně od svého vzoru a své předchůdkyně, od zprávy Bráfovy²⁹⁾, která ovšem Bolzanovi rovněž vytýká »všechny slabé stránky sociálních utopií« (zase ovšem bez určitých dokladů), činit to však teprve, když vytkla s důrazem jisté světlé stránky díla Bolzanova, jak bude o tom ještě později několik slov řečeno³⁰⁾.

4. Přicházíme k prvním částem díla Bolzanova a tím také k prvním námitkám, o jakých jsme výše slyšeli.

Na štěstí lze některé z nich velmi stručně odbýti.

Tak na př. kdo přečte stručnou [Bolzanovu] předmluvu (ne celé čtyři stránky v našem překladě), kdo povšimne si v ní, jak spisovatel sice

h o d n o t í

své dílo, jak totiž sice zdůrazňuje to, o čem jsme výše zčásti slyšeli (t. j., že dílo, které podává, jest dílo jeho vlastní, dílo dlouhé řady let, dílo poctivé ho myšlení, při kterém vynaložil vše, co může učiniti člověk, aby mohl doufati, že myšlenky, k nimž došel, budou od rozumných lidí za rozumné přijaty), jak však přesto nejen nedoufá, že by lidstvo bez odporu jeho »odkaz« přijalo, nýbrž vyslovuje dokonce i obavu, že někdo raději

z ničí jeho rukopis,

než by »zavinil«, anebo dopustil, by se myšlenky v něm obsažené šířily³¹⁾, kdo pročte tuto předmluvu, ten sotva vytkne

²⁹⁾ Srv. níže str. XXVI. a dodatečné poznámky.

³⁰⁾ Důležité dodatky k této části předmluvy (doslovné citáty a pod. — mimo jiné také k věci dotčené v pozn. 23.) v II. části knihy, odd. II. »Poznámky k předmluvě«.

³¹⁾ obavu snad nikoli tak bezdůvodnou v době tehdejší!

Bolzanovi, že by v kterémkoli směru nerozumně přepínal své naděje na úspěch díla. — A skutečně!

Kdo zdůrazňuje to, co zdůrazňují slova Bolzanova, citovaná v čele této [naší] předmluvy, t. j. slova, která praví zcela zřetelně, že spisovatel ani od člověka, který v nitru uznává správnost jeho názorů, proto ještě nečeká, že by

aspoň nepopíral

to, co »v hloubi srdce pravdou se mu objeví«³²⁾, kdo tedy zdůrazňuje — nejen v této předmluvě, nýbrž téměř v každé kapitole díla! — starou, známou zkušenost, že

přesvědčení samo ještě nestačí,

aby lidé podle něho vždycky také jednali³³⁾, kdo varuje tak důtklivě před těmi, kdož z rozmanitých »zájmů soukromých«, o kterých mluví potom další kapitoly, nikdy ani v srdci neuznají prospěšnosti jeho návrhů³⁴⁾, kdo se leká krve, jež by mohla téci tam, kde by někdo — nechápaje smyslu díla, jeho poslání — chtěl s kvapem prováděti opravy, jež dílo navrhuje³⁵⁾, kdo připojuje k tomu výslovně, že to jest také »jeden z hlavních důvodů«, proč zvláště

malý národ,

*zvláště menší státy varuje, aby »bez ohledu k situaci zahraniční«, »k domnělým anebo aspoň jenom předstíraným zájmům sousedů« se pokoušely prováděti jeho návrhy³⁶⁾, ten nepropadá ovšem proto ještě úplnému *defaitismu*, nevzdává se zhora naděje, že dílo nepsal na dármu, že*

³²⁾ Vyše str. VIII. (První citát z Bolzana!)

³³⁾ Počátek IV. kap.!

³⁴⁾ »Předmluva« (spisovatelova) str. 7.

³⁵⁾ Kap. IV., 3. odst.

³⁶⁾ Tamtéž, str. 55—56.

myšlenky, jež hlásá, dojdou ozvěny, avšak vyslovuje jistě něco jiného, než blouznivou a pošetilou nadějí, »všem utopistům společnou«, že se

»zařízení Nejlepšího státu,

jakmile

se lidé o jich prospěšnosti přesvědčí,

samočinně

rozšíří« po celém světě,

jakou mu — bůhví na základě čeho — výše připisuje Horáček³⁷).

— — — — —

Kdo bude čísti další části díla Bolzanova a v nich to, čeho se týká hned již první Horáčková námitka, t. j. místa, kde mluví spisovatel o volbách³⁸), kde mluví

o výběru úřednictva,

o tom, jak se někdy děje tento výběr ve státě, jak se totiž někdy »udělují« úřady, kdo tu volí, jak tu rozhodují vlivy postranní, vlivy

nepotismu, protekce³⁹),

kdo pročte místa, která uvažují o tom, jak zabrániti těmto zlořádům, jak umožniti zvláště občanu, aby — pokud to možné, pokud to dovolují jiné zřetele — nebyl jen pouhým divákem a trpným činitelem tam, kde se rozhoduje o tom, kdo má býti v tom či onom oboru své působnosti

správcem jeho věci

veřejných⁴⁰), kde spisovatel činí rozmanité návrhy pro roz-

³⁷) *Dodatečné poznámky (II., odst. 6).*

³⁸) *Níže 5. odst. (naší) předmluvy!*

³⁹) *Kap. VI.!*

⁴⁰) *Kap. III.!*

manité zvláštní případy, jaké se mohou v praxi vyskytnouti
(návrhy, které se vskutku aspoň zčásti odchylují od nynějších
způsobů), kde však *zcela jasně,*

*zřetelnými slovy a ze stejných důvodů, z jakých
to činí také zpráva Horáčkova,*

vylučuje

způsob řešení, aby se stanovení úřednictva dalo prostě

volbami⁴¹⁾,

*kdo přečte tyto Bolzanovy úvahy⁴²⁾, ten se podiví, jak mu mo-
hla Horáčkova zpráva ve svých závěrečných úvahách položit
otázku:*

*»... jak zaručiti, aby volbami byli povoláni... zu-
ředitelé, soudce atd.⁴³⁾... lidé nejschopnější,
nejkvalifikovanější?«,*

*tedy otázku, v níž připisuje dílu — tentokrát již nejen něco
zcela jiného, nýbrž*

pravý opak

toho, čemu učil Bolzano⁴⁴⁾.

*Kdo přečte místa, jednájící o tom, o čem mluví druhá
z Horáčkových námitek, t. j. místa jednájící o mzdě,
o platech úřednických, o odměnách za práci,*

⁴¹⁾ Kap. II., odst. 5. b): jasné a zřetelné odmítnutí této možnosti.

⁴²⁾ ba jenom to, co o nich referuje zpráva Horáčkova v III. svém
odst. Srv. níže!

⁴³⁾ Sic! Koho míní spisovatel zprávy tím »atd.« (učitele? lékaře? dů-
stojníky?), těžko uhodnouti.

⁴⁴⁾ Dodatečné poznámky!

kdo přečte zvláště odstavec na konci kapitoly X⁴⁵⁾, v němž praví spisovatel výslovně, že jest sice spravedlivé, že jest »prozíravé«, aby stát, platí-li úředníka, platí-li dělníka a platí-li zvláště vysoké hodnostáře ve státě, přihlížel jak k tomu, jak jest jejich funkce důležitá⁴⁶⁾, jak se zřídka nebo častěji najde občan, který jest s to onen výkon podati⁴⁷⁾, jakých vyžaduje tato jeho funkce vědomostí průpravných⁴⁸⁾, a konečně i k tomu, jaké vyžaduje námahy⁴⁹⁾, kde však přesto volá k oněm

vůdčím činitelům ve státě,

aby přemýšleli pečlivěji, zda nežádají přece jenom

příliš mnoho

od státu, zda v úhody, jakých jim jinak skýtá jejich postavení úřední, nelákají občana, aby bez ohledu na svou způsobilost, na své schopnosti se snažil takovou či jinou cestou podobného postavení dosíci, zda nevzniká tím pohoršení ve státě⁵⁰⁾, zda nevzniká tím náhoda, které tak snadno mohou zneužítí ti, kdož směřující buďto

»k vlastním [velkorysým] cílům«

nebo jsouce prostě přesvědčení, že tím dobro způsobí, rozne-
cují

bouře, nepokoje ve státě⁵¹⁾,

kdo přečte tyto úvahy, kdo povšimne si zásad, jaké vždycky

45) Odst.: »Mzdy a odměny za práci.«!

46) Tamtéž, str. 125, zásada a).

47) Zásada b).

48) Tamtéž, zásada c).

49) Tamtéž, zásada d).

50) Kap. XVIII.!

51) Kap. IV.!

hlásal v této věci Bolzano⁵²), ten se podiví, jak mohl spisovatel zprávy tam, kde dokazuje »utopismus« Bolzanův, mu položit otázku:

»... jak možno vyměřovat spravedlivě »výši mzdy«, rozhoduje-li tu individuální potřeba?»

a později — tam, kde dokazuje

k o m u n i s m u s

Bolzanův⁵³) — jej dokládati tvrzením (prý Bolzanovým), že »výše mzdy« má být »pro každého stejná«⁵⁴).

Toť jistě

z k r e s l o v á n í

Bolzanových myšlenek, tím nápadněji, čím zřetelněji naznačuje Bolzano, oč mu tu jde, k čemu tím směřuje:

... Vždyť platí-li nejbídněji [stát] těm, na jejichž bedra skládá práce nejtěžší, nejméně radostné, a jsou-li jinak zaměstnaní, která vynášejí tisíckrát víc, než může vydělati člověk poctivý, za stejnou dobu s mnohem větší námahou, a když se kromě toho dostává těm lidem počt a vyznamenání, a to jenom proto, že si vyvolili způsob života, jenž se pokládá za vznešený a důležitější, třebaže není až tak příliš k užítku, který však — zdálo by se — opravňuje člověka, aby se díval s patra na druhého, aby se cítil bůhví jak až nad něj povznesen, tu — jaký div? — že se pak všechno hrne k takovýmto »povoláním«, že se pak nikdo netáže, k čemu se vlastně hodí, a ptá se jen, kde se mu nejlíp povede⁵⁵).

⁵²) Dodatečné poznámky!

⁵³) Horáček, str. 425.

⁵⁴) Sic! Horáček, l. c. str. 425.

⁵⁵) Kap. XII. (jedna ze zvláště důležitých kapitol)!

To praví Bolzano! — A kdyby stokrát zdůrazňoval to, co vskutku také zdůrazňuje ve svých úvahách, co však zdůrazňují také již i na š e »dnešní zřízení«, když při výměře platů úřednictva atd. přihlížejí rovněž kromě jiného i k tomu, je-li někdo živitelem rodiny (k počtu jeho dětí⁵⁶) a tím rovněž k jistým »individuálním potřebám«, kdo by v tom viděl utopismu s našich dnešních »zřízení«? kdo by jim anebo Bolzanovi kladl výše uvedenou Horáčkovu otázku:

»... jak možno spravedlivě vyměřovat výši mzdy, rozhoduje-li tu individuální potřeba?«... ,

když »tu« sice ovšem rozhodují, avšak jenom vedle jiných zřetelů, t a k é (!) »individuální potřeby«⁵⁷?

— — — — —
Arciř tu se ozývá již další — pátá v řadě! — h l a v n í H o r á č k o v a námitka⁵⁸):

»... Ale hlavně (!)⁵⁹ ony zmíněné již nerozluštitelné záhady všem socialistickým utopiím společně:

Jak nahraditi dnešní nejdůležitější pohnutku hospodářského jednání: s o u k r o m ý z á j e m ?

Stačí-li tu... u každého (!) jen (!) vědomí povinnosti, solidárnost zájmů«, atd.⁶⁰)?

Tak se táže Horáček, a čtenář teprve teď vlastně vidí, kam se ř í t í Bolzano, do jakého e k s t r é m n í h o utopismu ve svém díle upadá!

⁵⁶) příspěvky na jejich výchovu!

⁵⁷) Srv. dodatečné poznámky!

⁵⁸) Třetí a čtvrtou námitku zatím vynecháváme. Přijdou na řadu až za touto »hlavní« námitkou.

⁵⁹) Sic! — Odtud právě řečeno výše: »... h l a v n í H o r á č k o v a námitka«.

⁶⁰) »... odměna veřejnou pochvalou«, »strach před trestem« (Horáček l. c. 424).

Vždyť tvrdí skutečně — toť aspoň smysl mnohých jeho výroků! — že jsou lidé, že jsou situace životní, že jsou dokonce i

hospodářská jednání,

kdy člověk z a p o m í n á na svůj »zájem soukromý«, kdy jedná »hospodářsky« (t. j. tak, že lidstvo nabývá tím »jednáním« *hospodářských hodnot*, že se jich ušetřuje, tvoří z á s o b a a pod.), jedná však z j i n ý c h podnětů, nežli jest jeho »zájem soukromý«, nežli jest jeho touha po »soukromém h m o t n é m prospěchu« (se kterou ku podivu zpráva Horáčkova v I. odstavci z t o t o ž ň u j e to, co nazývá jinak »zájmem soukromým⁶¹⁾; že jsou okamžiky, že jsou situace životní, že jsou dokonce i »hospodářská jednání«, kdy člověk vskutku — káže-li to jeho p o v i n n o s t (to jeho pošetilé, málo »hospodářské« v ě d o m í, o kterém mluví právě uvedená Horáčkova námitka!) — obětuje i to nejdražší, v l a s t n í ž i v o t, aby bylo ušetřeno »hospodářských hodnot«, zabráněno jejich z n i č e n í (důlní katastrofě, ztrátě lodí, srážce vozidel a pod.), kdy mu stačí vskutku jen ten kousek »veřejného« uznání⁶²⁾, ba kdy

a n i n a t o

nemyslí a jedná »hospodářsky« asi tak, jak »hospodářsky« jedná včela, kdy totiž »hospodářsky« m y s l í nebo p r a c u j e, protože by jinak a n i ž í t i nemohl, protože má potěšení z práce, radost z ú s p ě c h u (radost z toho, že je pole řádně oseto, že se operace podařila, že je život něčí — třeba »jenom« m r a v n í — zachráněn, že se pilíř, který »propočetl«, osvědčil, že se osvědčila m e t o d a, jež vedla k propočtení pilíře⁶³⁾,

⁶¹⁾ L. c. str. 398! — Srv. i dodatečné poznámky!

⁶²⁾ Horáček (l. c. 424): »... odměna veřejnou pochvalou«!

⁶³⁾ Dodatečné poznámky!

nepraví tím [spisovatel »Nejlepšího státu«] zcela zřetelně, že v »jeho« státě z m i z í »zájem soukromý«, že

»... tu stačí... u každého (!) jen (!) vědomí povinnosti, solidárnost zájmů« atd.,

jak mu připisuje tato »hlavní« Horáčkova námitka?

Nejde je š t ě d á l e v tomto směru Bolzano? nevolá k nám jeho dílo — přímo nebo nepřím o, nevolá k nám dokonce již citovaným výrokem:

b ě d a s t á t u,

který zapomíná těchto důležitých činitelů v hospodářském životě, jenž dbá jen těch, kterým jest b o h e m jejich »z á j e m s o u k r o m ý«, jejich touha po »soukromém h m o t n é m prospěchu«; který neučiní všeho, co »má a může míti ve své moci«⁶⁴), aby bránil důsledkům té hrozně morálky, ke které je

j e n o m k r ů č e k

od toho, co hlásá tato »hlavní« Horáčkova námitka: té morálky, které je prostě »h o s p o d á ř s k ý m« každé jednání, plyne-li z něho »hmotný prospěch soukromý«, a rozumově m é n ě c e n n ý m počínáním, ba téměř »duševědnou s l a b o s t í«, co »soukromého zisku« nenese⁶⁵). Běda státu, který:

»...nejbídňěji p l a t í těm, na jejichž bedra skládá práce nejtěžší...«;

nepraví tím spisovatel [»Nejlepšího státu«] ještě zřetelněji, že v »jeho státě« zmizí »zájem soukromý«, že

»... tu stačí u každého (!) s k u t e č n ě (!) jen (!) vědomí povinnosti, solidárnost zájmů atd. . . .⁶⁶).

⁶⁴) Slova Bolzanova! Také v další části věty užito jest jeho vlastních slov.

⁶⁵) Dodatečné poznámky!

⁶⁶) Sic! — Slova »skutečně«, budícího dojem, jako by spisovatel zprávy reagoval touto otázkou na nějaký výrok Bolzanův, na nějaké jeho

Ale dosti těchto otázek!

Vždyť snad konec konců má přece jenom pravdu Horáček! Snad má pravdu aspoň v tom, k čemu — zdá se — hlavně míří touto neurčitou »hlavní« námitkou!

Snad lze totiž dokázati podrobnější úvahou, podrobnějším »bližším přihlédnutím« k Bolzanovým návrhům, že jeho

hospodářské reformy,

o kterých mluví ve svém díle (a jejichž všestrannost nám dosvědčuje Albin Bráf⁶⁷):

reforma zemědělská⁶⁸), průmyslová, obchodní⁶⁹), reforma poštovníctví, dopravy⁷⁰), reforma trhu práce atd.⁷¹), zejména však jeho tak řeč. »majetkové zákony« (o které se zpráva Horáčkova zvláště zajímá⁷²) —

že tedy tyto Bolzanovy hospodářské reformy, které byly ovšem

holou nemožností

v době, ve které žil Bolzano (v době nevolnictví, roboty!), jsou — ne-li všechny, tedy aspoň některé (neboť mnohé z nich jsou dnes již dávno skutečností! — dokonce i skutečností takovou, že jejich odstranění po-

ujištění, že v »jeho« státě stačí skutečně (!) »u každého jen vědomí povinností atd., jest opravdu užito v této Horáčkově námitce. — Srv. i níže str. XXXI.!

⁶⁷) L. c. str. 226. (Srv. výše pozn. 30.)

⁶⁸) Kap. XIII.: O výrobě a průmyslu. Reforma zemědělská.

⁶⁹) Tamtéž a v kap. XIV. (Reforma obchodu).

⁷⁰) Kap. XXVII.

⁷¹) Kap. X., XII. a t. d.— Srv. i dodateč. poznámky!

⁷²) Srv. Horáček str. 413: »S hlediska našeho nejdůležitější jest oddíl desátý, jenž jedná o vlastnictví občanů.«.)

kládá sám Horáček za . . . u t o p i i ⁷³⁾! — že tedy tyto hospodářské reformy jsou rovněž buďto zhola n e m o ž n é anebo aspoň n e ž á d o u c í, neúčelné, n e v h o d n é i za našich dnešních kulturních a hospodářských poměrů; že o nich zkrátka d o d n e s ještě platí to, co nejen zcela připouští, nýbrž dokonce i z d ů r a z ň u j e Bolzano ve svých nám již zčásti známých v ý s t r a h á c h ⁷⁴⁾;

co zdůrazňuje totiž tam, kde varuje před k v a p e m, před nerozvážnou, n e d o č k a v o u metodou, jakou se provádějí dokonce i v »našich dnešních« státech ty či ony — mnohdy velmi důležité — »hospodářské« reformy; kde na př. předem věští nezdar těm, kdo budou někdy prováděti

z e m ě d ě l s k o u r e f o r m u

touto u k v a p e n o u, nedočkavou metodou — nedbajíce t r a d i c lidu, jeho drobných »z á j m ů s o u k r o m ý c h«, nedbajíce »mentality« lidu, jeho celkového smýšlení⁷⁵⁾; kde již předem věští nezdar těm, kdož budou někdy prováděti na př. jen

p r o h i b i c i

stejně nerozvážnou, příkrou, ukvapenou metodou⁷⁶⁾.

— — — — —

Snad lze dokázati ještě více, snad lze dokázati to, v čem vůbec vidí Horáček první známku Bolzanova utopismu⁷⁷⁾: že totiž Bolzano, jenž v době, ve které psal dílo, v době

n e v o l n i c t v í, r o b o t y,

v době jiných kulturních a politických poměrů, vskutku v ne-

⁷³⁾ *Dodatečné poznámky!!*

⁷⁴⁾ *Výše str. VIII., IX., XVIII. a XIX.!*

⁷⁵⁾ *Kap. XXVI. (»Zvláštní ustanovení dodatečná«. »Důležitý ústupek«.)*

⁷⁶⁾ *Kap. XVIII. (O prohibici a dietní kázni ve státě.)*

⁷⁷⁾ *Srv. níže — následující poznámku!*

jediném směru abstrahoval od současných »daných poměrů«⁷⁸⁾, ba abstrahoval dokonce i tak, že nejen v právě uvedených věcech, nýbrž mnohdy dokonce i tam, kde mluví ještě Horáček o »nabytých právech«, mluví o »nabytém nadpráví«⁷⁹⁾, abstrahoval v něčem

nesprávně,

že abstrahoval totiž tak, že to, co navrhuje, nejen jest a bylo, nýbrž také bude navždy nemožné (anebo aspoň nežádoucí, neúčelné, nevhodné⁸⁰⁾) — za každých kulturních a politických poměrů, za každé možné změny v »zájmech soukromých«. — Neboť že i v těch se časem něco mění (vlivem naznačených poměrů), a že tudíž třeba jistých — ovšem správných — abstrakcí i zcela střízlivému národnímu hospodáři, o tom nemůže snad býti pochyby⁸¹⁾.

Snad lze dokázati aspoň to, v čem vidí Horáček druhou z námků Bolzanova utopismu: že totiž chybil Bolzano, když sice naznačuje metody, jakých třeba užiti (při provádění jeho oprav) tam, kde činitelé, na nichž při tom

nejvíc záleží,

mají opravdovou dobrou vůli učiniti vše, čeho si žádá blaho celku, spravedlivě chápaný a spravedlivě oceněný zájem všech, když však »nikde podrobněji nelíčí (»a o to tu běží«!) — zdůrazňuje Horáček⁸²⁾, »jakým přiro-

⁷⁸⁾ Horáček l. c. str. 423: »... Bylo již řečeno, že význačnou známkou utopií jest abstrakce od daných, na dějinném vývoji vyrostlých poměrů...«.

⁷⁹⁾ *Dodatečné poznámky!*

⁸⁰⁾ *Srv. výše str. XXVII.!*

⁸¹⁾ *Dodatečné poznámky!*

⁸²⁾ *L. c. str. 423.*

z en ý m, o r g a n i c k ý m p o s t u p e m s e t ř e b a b r á t i « t a m, k d e
t i t o č i n i t e l é

h o u ž e v n a t ě l p í

na dosavadních »platných rádech«, kde se zuby nehty drží zá-
sady, že jejich zvláštní »z á j m y s o u k r o m é« jsou nejen
d n e š n í, n ý b ř ž v k a ž d é b u d o u c n o s t i »n e j d ů l e ž i t ě j š í p o h n u t k o u
h o s p o d á ř s k é h o j e d n á n í«; k d y ž t e d y »n i k d e p o d r o b n ě j i n e l í č í«,
»j a k ý m p ř í r o z e n ý m, o r g a n i c k ý m p o s t u p e m« m ě l b ý t i o d s t r a -
n ě n n a p ř. k n í ž e M e t t e r n i c h, a b y b y l o d o s a ž e n o p r v n í c h
p o d m í n e k p r o v ý š e n a z n a č e n é »h o s p o d á ř s k é r e f o r m y⁸³⁾; k d y ž
p o č í t á i s t í m, č e h o s e v s k u t k u j e š t ě d o č k a l, p ř e d č í m v š a k

n e j d ů t k l i v ě j i v a r u j i⁸⁴⁾;

k d y ž v ů b e c p o k l á d á z a i l u s o r n í t e n t o p o ž a d a v e k H o r á č k ů v,
p o k u d a s p o ň n e n í z n á m o u r č i t ě j i, o k t e r ý s t á t b ě ž í, j a k é
j s o u v n ě m v ý š e n a z n a č e n é (h o s p o d á ř s k é, p o l i t i c k é, k u l t u r n í a
s o c i á l n í) p o m ě r y, a z v l á š t ě p o k u d n e n í j a s n ý c í l, p o k u d
n e n í n á l e ž i t ě p r o m y š l e n o t o,

k a m

v l a s t n ě c h c e m e o n í m »p ř í r o z e n ý m, o r g a n i c k ý m« p o s t u -
p e m⁸⁵⁾; s n a d c h y b i l B o l z a n o, ž e s i v ů b e c z t ě c h t o p ř í č i n v y m e z i l
s v ů j ú k o l t a k, j a k s i j e j p ř e d e m v y m e z u j e v p ř e d m l u v ě:
ž e t o t i ž z a t í m

j e n o o n o m c í l i,

*j e n o t o m h o d l á v e s v ě m d ě l e j e d n a t i, k č e m u t ř e b a s m ě ř o -
v a t i o n í m »v ý š e n a z n a č e n ý m« »o r g a n i c k ý m« p o s t u p e m, k d e ž -*

⁸³⁾ Metternich (Klemens Lothar), známý zahr. ministr cis. Františka I. a Ferdinanda V. — hlavní překážka pokroku v tehdejším »metternichovském« Rakousku, t. j. v Rakousku doby Bolzanovy.

⁸⁴⁾ Bolzanovy názory na revoluci!! Kap. IV., VI. a t. d. Srov. i do-
datečné poznámky!

⁸⁵⁾ Předmluva (spisovatelova) — v našem překladě str. 7.

to další otázku, co totiž třeba nejdřív učiniti v tom či onom případě, v tom či onom státě, za jeho zvláštních kulturních a hospodářských poměrů, ponechává době, až se o cíli oněch oprav... »s h o d n e m e«⁸⁶).

— — — — —
Snad však právě v těchto věcech chybil Bolzano, snad totiž chybil zvláště v tom, v čem vidí Horáček konec konců

h l a v n í z n á m k u

Bolzanova utopismu.

Snad chybil Bolzano, když praví v úvodě, že při žádné z jeho oprav není vůbec ani třeba, aby zmizel »zájem soukromý«, aby bylo

»... u každého (!) jen (!) vědomí povinnosti, solidárnost zájmů« nebo podobně,

jak toho — zdá se — vyžaduje tato »hlavní« Horáčkova námitka⁸⁷); ba že toho není třeba ani tam, kde vskutku — po způsobu našich dnešních zřízení — v y ň a l j i s t á h o s p o d á ř s k á »j e d n á n í « z r u k o u »z á j m ů [r y z e] s o u k r o m ý c h «⁸⁸); že tedy stejně jako tam, kde již i naše státy vyňaly na př. p o š t o v n i c t v í z r u k o u »z á j m ů s o u k r o m ý c h «⁸⁹), kde se totéž stalo s h o s p o d á ř s t v í m s o l í, l i h e m, t a b á k e m⁹⁰),

n e n í v ů b e c t ř e b a,

aby »u každého« (!) občana, ba snad ani u každého peněžního

⁸⁶) Tamtéž — na téže stránce!

⁸⁷) Dodatečné poznámky!

⁸⁸) Srv. však naproti tomu: Albin Bráf, l. c. str. 226 (»Nakolik pak jde o řády majetkové, nečeli sice [Bolzano] k zásadnímu odstranění soukromého vlastnictví...«) Srv. ostatně i dodatečné poznámky!

⁸⁹) dříve — a vlastně ještě také v době Bolzanově — poštovníví privilegium šlechtické rodiny Thurn-Taxisů!

⁹⁰) Solní monopol v Rakousku od r. 1835, t. j. 4 roky po sepsání díla, tabákový v Uhrách teprve od r. 1850 a t. d.

listonoše, úředníka solní nebo tabákové režie bylo

»... jen vědomí povinnosti, solidárnost zájmů« atd., že toho není třeba ani v jeho státě, v žádném z jeho hospodářských reforem; že třeba spíše, aby byly odstraněny jisté »zvrácenosti našich zřízení⁹¹⁾, aby nejen tato hospodářská »zřízení«, nýbrž také všechna ostatní ve státě byla upravena tak,

»... by celek netrpěl, když [zvláště] ti, jimž svěřena jest jistá moc ve státě, [kdož tedy budou v čele těchto »hospodářských« podniků, ukáží, že]... mají [hlavně jenom]... vlastní prospěch na zřeteli.⁹²⁾

Snad však v tomto ve všem chybil Bolzano. Snad lze dokázatí podrobnější úvahou, podrobnějším »bližším« přihlednutím k Bolzanovým návrhům, že hlavně v těchto hospodářských »zřízeních« jsou všechny »rozpory« a »nedostatky«, všechny »závady« a »poklesky«, jaké jsou utopím »vlastní« nebo utopím »společné«.

Avšak jest to dokázáno touto neurčitou »hlavní« otázkou?

Otázkou, jež prostě (bez dokladů) tvrdí to, co spisovatel díla nejurčitěji popírá? Jež nepietně zamlčuje to, co všude nejvíc zdůrazňuje Bolzano, co jest hlavní smysl díla, hlavní jeho poslání, že totiž u nikoho »nestačí« »... jen (!) vědomí povinnosti, »solidárnost zájmů«, »strach před trestem«, atd., nýbrž že jest třeba u každého v své řadě spravedlivé hmotné odměny, o kterou — jak aspoň ujišťuje — všude také

⁹¹⁾ Předmluva (spisovatelova) str. 5!

⁹²⁾ Poslední věta Bolzanova »Úvodu«! (V našem překladě str. 19.)

poctivě a spravedlivě pečuje? otázkou, jež sugestivním slovem »skutečně« budi dojem v čtenáři, jako by spisovatel díla na onom pošetilém předpokladě nejen někde nevědomky budoval, nýbrž dokonce jim hájil to či ono ze svých »hospodářských zřízení⁹³⁾? A co hlavního: bylo k tomu třeba použití

m e t o d y,

jaké bylo výše užito a které užívají také další Horáčkovy námitky? Jest třeba na př., aby se tam, kde mluví Bolzano o potřebě obecného vzdělání, kde vskutku brojí proti jednostranně rozumové školské výchově⁹⁴⁾ a z těchto příčin (ovšem také z jiných důvodů, o kterých mluví později obšírněji⁹⁵⁾, se vskutku také přimlouvá, aby aspoň na obecných školách — kromě nezvyklého tehdy tělocviku! — byly zavedeny také »řemeslné výcviky« (slovo Horáčkovo!), t. j. vhodné »ruční práce« nejen pro dívky, nýbrž i pro hochy⁹⁶⁾, bylo třeba, aby se mu proto přičítala myšlenka, kterou mu přičítává třetí (dříve vynechaná) Horáčkova námitka:

»Jak lze u každého stejnoměrně (!) pěstovati vzdělání... a výcvik řemeslný?«⁹⁷⁾,

tedy myšlenka, která svou navi vno stí přímo uráží⁹⁸⁾?

⁹³⁾ Srv. i výše pozn. 66).

⁹⁴⁾ Kap. VIII.: O výchově a vyučování.

⁹⁵⁾ Kap. XII.: O zaměstnání občanů. — Srv. také níže!

⁹⁶⁾ Kap. VIII., odst. 3. (Učebná osnova škol obecných: tělocvik jest v ní na druhém místě, náboženství na třetím. Srv. však i dodatečné poznámky!).

⁹⁷⁾ Sic! Horáček, l. c. str. 424 — třetí z jeho námitek.

⁹⁸⁾ Bolzano byl po patnáct roků učitelem na universitě, jsa znám tím, že každoročně ve stech případech dokazoval při zkouškách, že nelze »u každého stejnoměrně pěstovati vzdělání«. Srv. *Lebensbeschreibung* str. 40, Helfert str. 13, Červinková str. 17 atd.; viz ostatně také dodatečné poznámky!

Wanderposten Nummer!

Wie Sie die Nummer 14. Bl. v. B. W. nach dem
10. v. anfallen, so ist es nicht möglich, dass
dem Brief, dass Sie am 12. gegen 10 Uhr

im Anhang, dass die Frau Lügen
trotzdem beginnt. Ein Brief, der
auch in der Zeit der Abreise
dass es nicht dem Justizminister nachfolgt
das man den Brief geben sollte, um
jüngsten dem Land! Gut, und die
die, die ich am 12. gegen 10 Uhr
die, die ich am 12. gegen 10 Uhr
die, die ich am 12. gegen 10 Uhr
die, die ich am 12. gegen 10 Uhr

Wien
18. März 1831.

Kunze
1831.

Bylo třeba tam, kde mluví Bolzano »o zaměstnáních, kterých nelze prováděti v ý l u č n ě«⁹⁹⁾, kde vskutku sice dokazuje, že jest nejen m o ž n ě, n ý b r ž docela i n u t n ě jistá zaměstnání střídati¹⁰⁰⁾, že jest totiž třeba nejen ú ř e d n í k u, u m ě l c i a l i t e r á t u («dnešní společnosti občanské») občas »vypřáhnouti«, zaměnití z p ů s o b ž i v o t a, n ý b r ž že jest toho třeba také d ě l n í k u, že jest toho třeba také lidem pracujícím t ě l e s n ě¹⁰¹⁾, kde si spisovatel [Nejlepšího státu] vskutku sice klade otázku:

»... jak jest možné, aby uchoval si zdraví h o r n í k, věčně pod zemí, ř e m e s l n í k, d ě l n í k v dusné místnosti, v níž někdy dýchá nejškodnější výpary anebo kde bývá nucen prací uchovávat polohu, která [kazí zdraví, brzdí vývoj sil?«],

kde se vskutku sice diví:

»... jak jest možné na př., aby člověk, odsouzený lidskou společností k tomu, by se d ř e l od rána do noci a po celý rok jenom prací tělesnou, mohl cvičiti a vyvinouti síly d u š e v n í?«,

bylo tu třeba klásti jistě n e p i e t n í otázku:

»... Je-li možné l i b o v o l n ě (!) střídání n e j r ů z n ě j š í c h zaměstnání?«¹⁰²⁾

99) Kap. XII.

100) Tamtéž, odst. 5. («Možnost a nutnost střídání jistých zaměstnání»).

101) Tamtéž, jakož i v kapitole XV. («Pěstování věd ve státě»), XVII. («Umění»), XXIII. («Cestování a turistika»), XXIV. («O zábavách»).

102) Sic! — Zpráva Horáčkova str. 424 — čtvrtá námitka. Slova »libovolné«, »nejrůznějších«, v nichž tkví právě utopičnost myšlenky, proložena jsou ovšem jen překladatelem. Srv. dodatečné poznámky.

Není to další nesprávné a neloyální zkreslování Bolzanových myšlenek?

— — — — —
Ale dosti zatím těchto otázek a dosti těchto příkladů¹⁰³! Nám šlo o metodu, a že ta není správná v tomto Horáckově důkaze, to snad plně dokazují uvedené příklady¹⁰⁴).

5. Přicházíme k poslednímu bodu této předmluvy, k Bolzanovým politickým myšlenkám, a tím k jádru Bolzanovy ústavy.

Přicházíme zvláště k oné

»nestvůrnosti«

Bolzanova »zřízení«, které se tak leká zpráva Schindlerova a proti níž jest také namířena první (nám již zčásti známá) Horáckova námitka¹⁰⁵); námitka, jež — nyní úplně ji citovaná — zní:

»... jak ... zaručiti, aby volbami povoláni byli do tak důležitého a přímo absolutní mocí nadaného úřadu rady zkoušených

[za úředníky, soudce atd.] právě lidé nejschopnější, nej kvalifikovanější?«

Tak se táže Horáček, a k tomu třeba těchto doplňků a poznámek.

Jak se čtenář přesvědčí ze druhé kapitoly díla, není

¹⁰³) Další najde čtenář v dodatečných poznámkách.

¹⁰⁴) Poznámky k této části předmluvy (obsahující také zmínky o dalších námitkách) v druhé části knihy (odd. II., odst. 6.).

¹⁰⁵) Srv. výše str. XX.

v Bolzanově státě »úřadu«, není v něm vůbec instituce takové, kterou by bylo možno zváti

»radou zkoušených«,

a jež by měla zvláště onu »přímo absolutní moc«, o jaké mluví Horáček. Neboť to, co nazývá náš překlad: rady (!) starších¹⁰⁶), rady zkoušených (!) a osvědčených občanů¹⁰⁷) a co nazve někdo snad — ó hrůzo! — slovem: Bolzanovy

sověty¹⁰⁸),

nemá — jak se právě čtenář přesvědčí — ani ve svém celku, t. j. ani jde-li o celostátní sjezd, o celostátní hlasování těchto sovětů«, kromě zcela zvláštních, v ý j i m e č n ý c h případů ani z daleka té moci, již má — tentokrát zas obráceně: kromě zvláštních, zcela v ý j i m e č n ý c h případů, naznačených v § 46 naší »dnešní« ústavy¹⁰⁹) — aspoň v teorii vždy náš

parlament,

t. j. moci učiniti zákonem i to, čemu se vzpírá třeba celá tak řečená

»ulice«,

t. j. část občanstva — jak možno aspoň někdy rozuměti tomu slovu — která při všech heslech o rovném a přímém

hlasovacím právu

si

nedobyla

toho práva . . . při volbách¹¹⁰). Neboť v tom jest zvláštnost na-

106) Pozor! »Rady« — množné číslo, nikoli jednotné: »rada«!

107) Pozor! »Zkoušených«, nikoli »zkušených«, jak překládá Horáček! Srv. kap. II., odst. 4 i dodatečné poznámky!

108) Srv. níže — str. XL.

109) Ústava rep. Českosl. § 46 »Hlasování lidu«. Srv. dodat. poznámky!

110) Dodatečné poznámky!

šich dnešních »zřízení«, a ne-li našich »zřízení«, tož aspoň našich politických hesel — zvláštnost v našem užívání pojmu, v našem užívání slovo: že se slovy

»všeobecné, rovné, přímé hlasovací právo«
rozumí jen právo voličské,

t. j. právo navrhovati a doporučovati ty, kdož mají míti v jistém parlamentním období ono přímé »hlasovací« právo skutečné, právo mluvití »do« věci státních (právo »parlare«), právo opravdové »volné diskuse«¹¹¹⁾; v tom je »rub« těch zvučných hesel »o rovném a přímém hlasovacím právu občana«, v tom jest věc, která — jak míní Bolzano — musí býti tíživá, a tím tíživější občanu, čím více vzroste s jeho všeobecným vzděláním i jeho politické sebevědomí:

že — nedobude-li si toho práva při volbách — jest buď
jak buď jen ulicí,

jen tím, co bylo výše označeno tímto slovem¹¹²⁾, a to i v těch případech, ve kterých lze nejen dokázati zcela objektivní úvahou, nýbrž kdy i přímo přiznává jí ti, kdož do byli si řečeného práva při volbách, že nejsou

kompetentní k hlasování

— aspoň v této věci, aspoň v tomto zvláštním případě¹¹³⁾.

A tu počínají Bolzanovy politické úvahy, tu počínají jeho hlavní »politické« otázky:

111) »Parlare« (slovo latinské, francouzsky »parler«, angl. »parley:.) = mluvití; slovo, z jehož kořene odvozeno slovo »parlament«.

112) Str. XXXV.

113) Dodatečné poznámky!

Jest vůbec třeba toho zřízení? jest třeba, aby občan státu rozhodoval o svých věcech jenom

n e p ř í m o,

jen »representativně«, jenom prostřednictvím jakéhosi — třeba ovšem v o l e n é h o — »orgánu«¹¹⁴⁾? Žádá toho rozsah »moderního« státu, jak tvrdí aspoň ti, kdož hlavně z toho důvodu v y l u č u j í možnost jiné formy demokratického zřízení¹¹⁵⁾? Není možná jiná forma státní, jiná forma

z á k o n o d á r n é h o z ř í z e n í,

kteřá by umožnila občanu, aby se účelněji a plněji v y ž í l p o l i t i c k y, než mu dovolují dnešní jemu »zaručená« práva u l i c e, než mu vůbec dovoluje toto naše »dnešní« »representativní«, t. j.

p a r l a m e n t n í

zřízení? která by kromě toho o d s t r a n i l a také — pokud možná — úkazy, jakými t r p í dnešní život veřejný a politický, úkazy, o kterých možno dokázati, že nejsou nic než n u t n ý d ů s l e d e k tohoto »zřízení«? Vždyť uvažujme na p ř. jen o

v o l b á c h,

položme si totiž výše uvedenou »Horáčkovu« otázku:

»... Lze zaručiti v o l b a m i, aby do tak důležitého a takovou mocí nadaného »úřadu«, jakým jest náš

p a r l a m e n t,

byli povoláni lidé — ne již vůbec n e j s c h o p n ě j š í (jak si přeje Horáček¹¹⁶⁾, nýbrž aspoň d o s t i s c h o p

114) Ústava republiky Československé, § 1., odst. 2.: »Ústavní listina určuje, kterými orgány svrchovaný lid si dává zákony...«

115) Dodatečné poznámky!

116) a s n í m j i s t ě k a ž d ý j i n ý r á d n ý o b č a n s t á t u — o v š e m t a k é B o l z a n o !

ní, dosti kompetentní k hlasování v každém případě, a co důležitého jest při tom: také dosti poctiví?»

»Lze toho dosáhnouti volbami, jak si je zavedla a upravila »naše dnešní zřízení«?»

— — — — —
Neboť v tom jest další neúplnost zprávy Horáckovy, další její nepřesnost: že

zamlčuje

tuto Bolzanovu otázku, že jí vůbec nenachází v díle, že nevidí, že tato otázka jest osou Bolzanových politických myšlenek!

V tom jest také jednostrannost výše uvedené jeho námitky: že zcela přezírá dnes téměř všeobecně uznávanou

oprávněnost

této Bolzanovy otázky, přezírajíc zároveň i to, co v této věci zvláště bije do očí: že totiž Bolzanovy politické volby jsou něco zcela jiného než naše »dnešní« parlamentní volby, že znemožňují aspoň jedno zlo, ve kterém vidí Bolzano jeden z hlavních zdrojů našich »dnešních«

»politických krisí«,

našich »dnešních« politických zklamání; že totiž znemožňují občanu, aby volil někoho, koho zná »jen z pověsti«, jen z tak řečené »politické práce«, jen z jeho kandidátních řečí, jen z agitace volební¹¹⁷⁾; o kom mu není známo určitěji, jak »hospodaří« na svém, jak žije v prostém, pravidelném denním životě; jak svědomitě plní povinnosti svého po-

¹¹⁷⁾ Kap. III. (str. 48)!

volání, jak poctivě a pilně pracuje¹¹⁸); o kom mu není známo, jak se chová k ženě, k dětem, k rodině¹¹⁹); jak čestně plní osobní své závazky, jakým náruživostem a vášním podléhá, jaké projevuje vědomosti, rozvážnost a bystrost rozumu, jak se krátce

o s v ě d ě l a o s v ě d ě u j e

v rozmanitých »zkouškách životních«¹²⁰); neboť to jsou hlavní Bolzanovy politické zásady: že ani poctivost a pracovitost sama o sobě, ani odvaha a statečnost, ani bystrost rozumová (sama o sobě), tím méně však

»p r o g r a m s t r a n y«,

politická hesla, politické ideje, ke kterým se člověk — někdy nepoctivě — hlásí¹²¹), nedává jí záruky, že občan, kterému se svěří politická moc, jí použije tak, jak toho prospěch celku žádá — spravedlivě ke všem, rozumně a účelně...¹²²).

— — — — —

Ale dosti zase těchto poznámek! — V tom jest krátce neúplnost zprávy Horáčkovy, v tom i hlavní

p r o p a s t

mezi Bolzanem a naším »dnešním zřízením«: že negativní odpověď na výše položenou otázku jest jedním z dalších jeho důvodů, proč ve svém díle

z a v r h u j e

¹⁰⁸) Tamtéž a v kap. XII.!

¹¹⁹) Kap. XXI.!

¹²⁰) Kap. II. (Odtud i název: »rada zkušených a osvědčených občanů«. Srv. výše pozn. 107).

¹²¹) Kap. VII.!

¹²²) Dodatečné poznámky!

nejen způsob našich politických voleb, nýbrž s nimi také celé toto naše dnešní »representativní«

parlamentní zřízení;

proč ho nezavádí ve svém státě, nýbrž nahrazuje jinou zákonodárnou a správní úpravou.

—————
Čím se liší tato jeho forma státní, toto jeho zákonodárné a zvláště
správní

»zřízení« od nynější »naší« formy státní, od nynějších našich »zřízení«, v čem se shoduje a v čem se liší tento

sovětismus Bolzanův

od skutečného sovětismu dnešního, v čem se rozchází a v čem se sbíhá

bolzanismus s leninismem
nebo
marxismem,

o kterých zvláštních »opatřeních« ve své ústavě se spisovatel »Nejlepšího státu« domnívá, že odstraňují výše uvedené stíny našich »zřízení«, že zabraňují mnohem účinněji než tato zneužití politické moci pro jisté zájmy pouze třídní nebo dokonce jen »sokromé«, je-li tu vůbec

»... něco nového a něco dobrého, čeho se třeba držeti...¹²³⁾«

či jsou-li také v těchto Bolzanových politických myšlenkách »všechny nedostatky«, »rozpory« a »poklesky«, jaké jsou »vlástiní« utopiím nebo utopiím »společné«¹²⁴⁾,

¹²³⁾ Citát na str. VIII.!

¹²⁴⁾ Str. XV. a násl.!

to budiž ponecháno čtenáři; to budiž ponecháno těm, kterých se vždycky dovolával Bolzano a kterých se dovolává také v tomto díle, v jeho předmluvě: opravdovým znalci věci¹²⁵), lidem bez předsudků, opravdové dobré vůle, lidem ušlechtilých snah, lidem ke druhým i k sobě poctivým.

*

Končíme tuto předmluvu.

Vše ostatní, čeho jest třeba k další informaci čtenáře, buď odkázáno druhé části knihy:

dodatečným poznámkám.

V nich najde čtenář, co bylo zatím z ní vynecháno v této předmluvě¹²⁶).

V nich najde podrobnější nástin Bolzanova života, v nich najde také podrobněji doloženo to, co bylo výše zatím celkem jenom naznačeno v předmluvě.

V nich buďtež také vysloveny díky těm, kdož tak či jinak přispěli jak k zpracování díla, tak k jeho vydání.

V Plzni dne 24. března 1934.

¹²⁵) Předmluva [spisovatelova] str. 6.!

¹²⁶) Str. VIII.!